

Oslo 27. august 2010

Referanse: HCI-B-2010

Sted: Prinsens gate 18

REFERAT FRA KOMITÉMØTE FREDAG 27. AUGUST 2010

Tilstede: Einar Spurkeland, Ingegerd Holand, Hallvard Fosshem, Bjørn Hvinden, Hilde Pape, Lynn P. Nygaard, Arne Tostensen, Lisbeth Øyum, Knut Martin Tande, Ove Jacobsen

Fra sekretariatet: Lise Ekern, Helene Ingierd (referent), Nils-Jørgen Langtvedt (ved sak 12/10)

Meld frafall: Anne Gjelsvik, Marit Anne Hauan, Emil Kristoffersen, Ellen Marie Thuen

Komitémøte fredag 27. august klokken 10:00-15:00

Konstituering av møtet; vurdering av habilitet, godkjenning av innkalling og dagsorden. Det ble ikke meldt om noen saker til *Eventuelt*.

Sak 08/10 Orientering fra sekretariatet

1. Henvendelser til sekretariatet i perioden 28.05-26.08. 2010
2. Forskningsetiske komiteer 20 år, orientering om arrangement og forespørsel til medlemmene om tilstedeværelse på de respektive universitetene
3. Kommunikasjon, Lise Ekern delte ut presseklipp
4. Møtedatoer: Helene Ingierd sender ut forslag på Doodle

Sak 09/10 Godkjenning av referat

Sakspapirer: Utkast til referat

Referatet ble godkjent med et mindre tillegg under sak 02/10.

Sak 10/10 **“To what extent do social norms control the explicit expression of prejudice?”**

Sakspapirer:

- E-post fra Christian Klöckner
- Prosjektbeskrivelse med vedlegg
- Utkast til svarbrev, NESH juni
- E-poster 08.06-10.06. 2010

Bjørn Hvinden innledet.

NESH mottok en henvendelse fra Christian Klöckner 25. mai 2010 vedrørende et mastergradsprosjekt ved NTNU. Klöckner tok kontakt med komiteen etter oppfordring fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). På vegne av sin student, Sacha de Raaf, ber Klöckner komiteen om en etisk vurdering av prosjektet ”To what extent do social norms control the explicit expression of prejudice?”

Saken ble sendt på e-post til medlemmene i juni, men fordi prosjektet reiser flere prinsipielle spørsmål, ble det besluttet at saken skulle utsettes til møtet i august.

En særlig forskningsetisk utfordring ved prosjektet er fravikelsen av kravet om fritt og informert samtykke. Utvalget består av elever ved videregående skoler i Lillehammer. De skal bli forelagt et informasjonsbrev i forkant av undersøkelsen, men deler av undersøkelsen holdes skjult ved at de ikke får vite om hensikten med diskusjonen de bes om å ta del i, eller at deres atferd skal observeres og måles.

NESH påpekte for det første en del momenter knyttet til informasjonskravet og avvik fra dette. Komiteen mener at det er store svakheter ved informasjonsbrevet og debriefingskrivet til elevene, og at disse skrivene kan forbedres uten at dette vil gå ut over gjennomføringen av prosjektet. Oppfordringene til forbedringen dreier seg dels om språkvask, som er nødvendig for å kunne formidle mer tydelig til elevene hva prosjektet dreier seg om. Prosjektet bør i mye større grad formidles i et hverdagsspråk, som er tilpasset deltakernes alder. Komiteen mener dessuten at informasjonsskrivet bør være mer åpent om hensikten med undersøkelsen. Det var enighet om at mer åpenhet er mulig, og at man for eksempel eksplisitt sier at man vil undersøke holdninger, men at man venter med å fortelle om detaljer i prosjektet, uten at dette vil gå på bekostning av prosjektets gjennomførbarhet. Ikke minst bør direkte feilinformasjon fjernes fra informasjonsskrivet; beskrivelsen av undersøkelsen må være dekkende for det som faktisk skal skje.

For det andre ble det reist spørsmål ved retten til å trekke seg fra prosjektet. Deltakere i forskningsprosjekter skal til enhver tid ha rett til å

avbryte sin deltakelse, uten at dette får negative konsekvenser for dem (jf. punkt 9), og muligheten for dette loves også til deltakerne i informasjonsskriver. Komiteen stiller imidlertid spørsmål ved om retten faktisk lar seg gjennomføre i dette tilfellet. Det vil i så fall måtte innebære at videoopptak av vedkommende slettes.

Komiteen mente for det tredje at utvalget: elver på videregående skole, bør begrunnes. Det å inkludere unge under 18 år i forskningsprosjekter reiser store forskningsetiske utfordringer, også fordi det reiser spørsmål om samtykke fra foreldre. Komiteen anbefaler en annen målgruppe (for eksempel studenter) med mindre man har en god begrunnelse for å inkludere elever på videregående skoler.

For det fjerde ble det vist til krav om å unngå skade og alvorlige belastninger (jf. punkt 7). Å måle holdninger basert på vurderinger av personlighet, og ikke bare ut fra holdninger som uttrykkes, kan oppleves som særlig krenkende for den enkelte deltaker. Det bør utvises stor varsomhet når konklusjoner skal trekkes. NESH mener dessuten at det bør tenkes nærmere gjennom eventuelle tiltak ved debriefingen og hvordan man vil håndtere eventuelle sterke følelsesutbrudd fra deltakerne.

Komiteen hadde også en del generelle kommentarer knyttet til veileders rolle og ansvar og forholdet mellom forskningsdesign og forskningsetikk. Veileder skal ta ansvar for de forskningsetiske problemer som deres studenter stilles overfor (jf. punkt 34), og dette er et ansvar NESH bør bevisstgjøre veileder om, både i dette tilfellet og mer generelt, for eksempel ved å be om at veiledere redegjør for forskningsetiske utfordringer i et eget brev ved henvendelse til komiteen. Det var enighet om at NESH bør uttale seg om momenter som kan styrke kvaliteten på forskningen; dette er ikke minst forskningsetisk relevant fordi det vil styrke nytteverdien av forskningen, som inngår i en avveining mellom forskningens verdi og mulig skade.

Vedtak: Komiteen tilrår prosjektet med de forbehold som er diskutert. Sekretariatsleder utformer nytt utkast til svarbrev, som sendes på sirkulasjon til medlemmene, før endelig svarbrev sendes til student og veileder med kopi til NSD.

Sak 11/10 "Compassionate Bodies in Heterotopia"

Sakspapirer:

- Forespørsel fra NSD om etisk vurdering av forskningsprosjekt med redegjørelse fra Kaia D, Schultz, UiO, sendt på e-post 13. mai 2010
- Notat av Marit Anne Hauan

Helene Ingierd innledet.

I oversendelsesbrevet fra NSD bes NESH om å ta stilling til følgende spørsmål:

- a) I hvilken grad kan det vurderes som forskningsetisk forsvarlig å filme i det offentlige rom og bruke dette (personopplysninger) til forskningsformål uten at de som inngår i videomaterialet får informasjon om forskningsprosjektet og mulighet til å samtykke til bruk av materialet?
- b) Kan metoden det her legges opp til sies å være den eneste fremgangsmåten for å skaffe til veie kunnskap om hvilke spontane reaksjoner marginaliserte personer blir møtt med, eller vil for eksempel observasjon uten bruk av videokamera være et brukbart alternativ?
- c) Kan den vitenskapelige verdien og samfunnsnyttige verdien av prosjektet vurderes som så stor at den veier opp for deltakernes personvernulempe?

Komiteen var i hovedsak enig i vurderingene og anbefalingene i Hauans notat.

Punkt 8 i retningslinjene omtaler filming av deltakere. Her står det at registrering av atferd med for eksempel video som regel vil kreve at folk informeres om at det gjøres opptak, hvor lenge materialet blir oppbevart og hvem som skal bruke det. Generelt skal unntak fra informasjonskravet begrunnes i forskningens verdi, mangelen på alternativer, og ellers rette seg etter de krav som er omtalt i punkt 5-9. Komiteen mener at det er forskningsetisk uforsvarlig å filme i det offentlige rom (uansett varighet og omfang), og deretter bruke opptakene til forskningsformål uten at de som filmes får mulighet til å samtykke. I en tid der oppfatningen om at overvåking er OK synes utbredt, bør det reflekteres grundigere over konsekvensene av overvåking. I dette tilfellet planlegges det dessuten at forsker skal følge etter de man skal filme, noe som antakelig vil oppleves som svært ubehagelig for de fleste, dersom de skulle finne ut at de er filmet i ettertid.

NESH mente dessuten at metoden det legges opp til ikke er den eneste som kan skaffe til veie kunnskapen man er ute etter. Det er dessuten tvilsomt om man ved denne metoden kan si noe sikkert om holdninger til forbipasserende, da det er en stor fare for feiltolkning av kroppsspråk.

Komiteen mente dessuten at det i beste fall gis et vagt løfte om ny kunnskap, og at det er meget uklart hvordan prosjektet kan komme den marginaliserte gruppen til gode. Med andre ord anses den

vitenskapelige verdien og samfunnsnyttige verdien som for liten til å veie opp for prosjektets etiske problemer.

Vedtak: NESH mente at prosjektet er svært problematisk, juridisk, så vel som etisk, og vil ikke tilrå gjennomføring. Sekretariatsleder lager et utkast til svarbrev som sirkuleres til medlemmene, før endelig svarbrev sendes til forsker med kopi til NSD.

Sak 12/10

Høyring – forslag til endringer i reglane i Forvaltningslovsforskrifta om behandling av søknader om innsyn til bruk for forskning i opplysningar som er omfatta av teieplikt

Sakspapirer:

- Høringsnotat fra Det Kongelige Justis- og Politidepartement 21. juni 2010
- Notat fra Nils Jørgen Langtvedt

Nils Jørgen Langtvedt innledet

De forskningsetiske komiteer har mottatt forslag til endringer i forvaltningslovsforskriften om: 1) delegering av myndighet til å gi dispensasjon fra taushetsplikten fra departementene til et underliggende faglig organ; og 2) opphør av plikten for REK til å forelegge visse dispensasjonssaker for Rådet for taushetsplikt og forskning. Langtvedt mener at endringen som foreslås verken er komplisert eller kontroversiell, og anbefaler derfor at komiteene slutter seg til forslaget.

Forslaget berører NESH til en viss grad fordi enkelte samfunnsvitenskapelige prosjekter som krever dispensasjon fra taushetsplikten legges frem for REK. Komiteen vil legge til et eget avsnitt i høringssvaret, der NESH ber om at Kunnskapsdepartementet forsterker REK med den nødvendige kompetanse for å vurdere disse prosjektene. NESH vil også legge til at REK-systemet i større grad enn i dag bør tilstrebe likebehandling.

Sak 13/10

Seminar med NSD i 2011

Helene Ingierd innledet

NSD og NESH skal arrangere nytt forskningsetisk seminar i 2011, og det var på forhånd bedt om innspill til mulige temaer. Forslag til tema som ble diskutert var:

- Plagiat
- Registrering av informasjon ved tekniske hjelpemidler som video, blogg, etc.
- Kravet om fritt og informert samtykke
- Kobling av dataregistre
- Forskningsformidling
- Medforfatterskap

Vedtak: Helene og Bjørn tar med forslag til tema når møtet skal planlegges med Vigdis Kvalheim fra NSD, og medlemmene holdes oppdatert om utviklingen.

Sak 14/10 Diskusjonssak: Ny utgave av forskningsetiske retningslinjer?

Sakspapirer: Notat av Helene Ingierd

Helene Ingierd innledet.

NESH vil i denne virkeperioden (2010-2013) vurdere om det er behov for en revidering av retningslinjene. Det er laget et notat som oppsummerer diskusjonen som ble gjort om eventuelle endringer innefor fire områder i forrige periode. Komiteen mente at dette kan være et godt utgangspunkt for videre diskusjon om revidering. I tillegg til de forslag som allerede er kommet om endringer i retningslinjene (hva angår både form og innhold), kom det forslag om at komiteen vurderer områdene som er listet under. Flere av komitémedlemmene (angitt i parentes under) påtok seg å lage et kort notat om ett av områdene til neste møte.

- Observasjon ved video, etc.
- Redelighet i forskningsformidling
- Evalueringsforskning (Hilde Pape)
- Fritt og informert samtykke
- Oppdragsforskning (Arne Tostensen og Lisbeth Øyum)
- Forskningens frihet (Ove Jacobsen)
- Vern av kulturminner (Ingegerd Holand)

I tillegg sa Einar Spurkeland seg villig til å se på kapittel F om Forskningsformidling - pkt 43-48. I tillegg vil han se på en kortversjon - en Vær Varsom Plakat eller lignende - kanskje Etikkvett for forskere - jvf. Fjellvettreglene.

Vedtak: Saken tas opp igjen på neste møte.

Sak 15/10 Eventuelt

Det var ingen saker til eventuelt.